

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

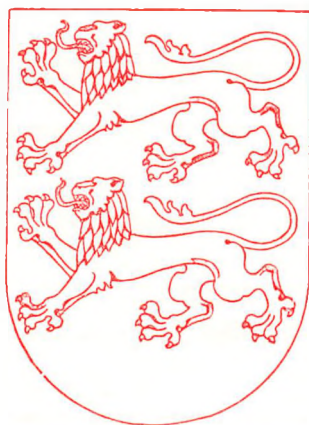
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Christian Stenz

INDHOLD:

Hans Vald. Gregersen: Humanister fra Skærbæk præstegård

Olav Christensen: Haderslev Avis og Dannevirke

Nogle mundtlige efterretninger om Frederik d. VII

Christian Maibøll: Kirkegangskoner i gamle dage

J. Raben: Faldne og døde nordslesvigere i krigen 1864

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa

Træløst - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Thisted
Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.

Skoletplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Peter Jessen

Manufaktur & Konfektion

Aabenraa

KURANSTALLEN
IB KRISTIANSEN
KURLAGE
Gl. Skovridergaard
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF | 513
313

A/S Sønderjydske

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Haslev
Gymnasium

Kostskole for Dreng

Eksamenstret til Mellemskole-, Reel-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hæn-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Sønderjydske
Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

A
S **C. Andresen**

AABENRAA

Telefon 3333

Jern- og Staalforretning

HEJMDAL

Landsdelens Blad

A/S Dansk Kødekstrakt Co.

Aabenraa

Tlf. 2909

Støt

De sønderjydske Indsamlinger

Støt

Annoncørerne

HUMANISTER FRA SKÆRBÆK PRÆSTEGÅRD

AF HANS VALD. GREGERSEN

I 1500-årene indvarsledes her i Norden en helt ny tid, idet den middelalderlige enhedskultur nu havde mistet sit tag i menneskene. Mange havde de årsager været, der havde bragt det så vidt. De talrige græske flygtninge efter Konstantinopels fald i 1453 havde således udvidet kendskabet til den europæiske kulturs antikke grundlag; Johann Gutenbergs opfindelse af bogtrykkerkunsten i årene 1450—60 havde gjort læsning tilgængelig for alle, der beherskede denne kunst; de store opdagelser umiddelbart før århundredskiftet under ledelse af mænd som Christoffer Columbus og Vasco da Gama havde sprængt det middelalderlige verdensbillede. På alle områder betød den nye tid således udvidet horizon, selv om der ofte kun var tale om en genfødsel af meget af den viden, som allerede den antikke verden havde behersket. En senere tid stemplede derfor denne periode af menneskehedens historie med navnet renæssance (∴: genfødsel). Men den nye tid bragte også et nyt syn på mennesket, som blev det absolutte midtpunkt i hele denne kulturstrøm. Meget betegnende kaldtes den derfor i landene nord for Alperne gerne humanisme (∴: menneskelighed). Til alt dette kom så Martin Luthers brud med den middelalderlige enhedskirke, der siden har spaltet det europæiske trossamfund i en nordlig og sydlig verden.

De første slægtled, der levede her i vor hjemstavn efter disse begivenheder, synes ikke ganske at have klargjort sig, at Europa som kulturel enhed fra nu af var sprængt. Latinen bevarede således endnu længe sit enehæderdomme som de lærdes sprog overalt i den gamle verden. Omkring år 1600 vendte ortodokse lutheranere sig med langt skarpere front imod calvinisme og alskens sektereri end imod pavekirken, der stadig til en vis grad følte som moderkirken. Man har ofte været alt for tilbøjelig til at opfatte reformationen som et radikalt brud med fortiden. Tværtimod var det netop de mange lutherske præstegårde rundt i vort land, der i årene efter reformationen efter bedste evne søgte at bevare den fælles europæiske kulturarv. Ganske vist viste bruddet

sig tydeligst for de teologistuderende, idet de mange studierejser til sydens varme lande nu hørte op. De vordende præster måtte i stedet nøjes med at søge deres videreuddannelse på protestantiske præsteskoler i Nordtyskland. Men der var alligevel mange præstesønner, som det trods alt lykkedes at opretholde en vis kontakt med lærde i fjerne lande, og det gælder navnlig dem, der valgte andre studiefag.

Skærbæk præstegård var efter midten af 1500-tallet et sted, hvor man havde blikket åbent for foreteelserne ude i den store verden, ja faktisk en kulturoase på denne egn. Den derboende præst Jacob Lauritsen (Jacob Laurentii, præst 1549-98, provst efter 1558) havde to stræbsomme sønner, der ved fyrstegunst blev bragt godt på vej. Det gjaldt både Hans Jacobsen Skierbeck (Johannes Jacobeus Skierbeck, født 1553) og hans broder Andreas Jacobsen (Andreas Jacobi Scerbecius).

Om sidstnævnte ved vi, at han på hertug Hans den Ældres bekostning besøgte det lærde gymnasium i Bordesholm, hvorefter han gik i faderens fodspor, læste teologi i Rostock, understøttet af kong Frederik II, og endte som dennes efterfølger (diakon Skærbæk 1586, præst Visby 1590, Skærbæk 1598-1619, provst efter 1606). Han var en meget lærd mand, der førte en omfattende latinsk korrespondance med mange af tidens kendte mænd. Hans datters sønnesøn Løjt-præsten Wilhad Fabricius (født 1651, præst 1686-1725) skal have været i besiddelse af omved 300 breve, hidrørende fra denne brevveksling.

Det fortælles, at den lærde Skærbæk-provst satte sin lid til det lille rim:

„Når modgangsbølger på mig slår,
på Guds lam mit trygge anker står“.

Han blev dog forskånet for den tragedie, som hans søn og efterfølger i embedet, Hans Andresen (Johs. Andreae), blev skyld i, da han under et skændsmål med sin kaldsfælle i Brøns, Christen Billum, kom for skade at stikke denne ned, et vidnesbyrd om det hede blod, der flød i årenerne på datidens mennesker; de to præster har været af samme kød og blod. Drabsmanden slap dog for så vidt nådigt, da han kunne påvise, at han havde handlet i nødværge. Han fik derfor et par år senere et kgl. oprejsnings- og frihedsbrev med tilladelse til at søge embede uden for de jyske stifter. Han foretrak dog at blive på de hjemlige egne, idet han tilbragte resten af sine dage i det hyggelige Ribe. —

Men vi skal tilbage til den gamle Skærbæk-provsts ældste søn, Hans Jacobsen Skierbeck, der er nok så interessant. Hans liv fulgte nemlig ikke de vante baner, idet han i studieårene kom videre ud end de fleste af sine samtidige. Et minde om hans lange udenlandsrejser har vi

endnu i den stambog, som han efter tidens skik førte med sig. Den har senere været ejet af den flensborgske litteraturhistoriker O. H. Møller og er derfra kommet i historikeren Andreas Højers besiddelse. Fra ham er den havnet i Det kgl. Bibliotek, hvor den findes i Ny kgl. Saml. 396 g (8°).

Den er udført i et af datidens smukke skindbind med første optegnelse fra året 1579, skrevet i ungarernes by Pressburg (nu Bratislava i Slovakiet) af „hans kæreste ven og fælle på lange rejser Jonas Jacobus Coronensis“. Derefter følger så navnene på kendte og ukendte fra en lang række byer, og takket være dem er det nemt at rekonstruere hans vandring gennem Europa. 1580 finder vi ham i Venezia, Padova, Genève, Lausanne, Bern, Zürich, Basel, Strassburg, Tübingen, Speier, Worms, Mainz, Frankfurt am Main, Aschaffenburg, Fulda, Jena, Leipzig, Halle og Wittenberg. Det har øjensynligt været mest passende i de tider at afslutte et så langt ophold i katolske og reformerte egne i lutheranismens højborg.

Hele 1581 synes han at være blevet hjemme. Den eneste notits fra dette år er en spagfærdig meddelelse om, at han er i kost hos Jørgen Hansen Hører „udi Riffue“ (Ϸ: Ribe). I 1582 har han åbenbart været i København. Det værdifuldeste indlæg fra dette år stammer fra „H. Nicolaus Hemmingius ætatis sua 70“ (Ϸ: i hans alders 70. år). Det virker noget mistænkeligt at finde Niels Hemmingues navn i den omrejsende skærbækkers stambog. Niels Hemmingsen var ganske vist vort lands førende teolog, men han var ikke i kridthuset hos de ortodokse lutheranere. Kongen havde derfor i 1579 afskediget sin europæisk berømte teologiprofessor, der derefter henlevede sine sidste dage i Roskilde, hvor Hans Jacobsen fra Skærbæk altså har opsøgt ham. Der kan næppe råde tvivl om, at den gode skærbækker ligesom den ærværdige gamle professor har følt mere åndeligt slægtskab med Melancton end med Luther. På baggrund heraf forstår vi bedre, at han også har fået Justina Schwartzerdin, „Kronwirthin zu Bretten“, til at skrive sit navn i stambogen; med synlig glæde har han tilføjet, at det drejer sig om Melanctons broderdatter.

Uden tvivl har han haft mange hilsener med til Niels Hemmingsen, for går man de mange navne efter, som stambogen indeholder, finder vi adskillige af de kendteste reformerte iblandt dem, såsom de reformerte teologer Johann Stuckius og Heinrich Bullinger fra Zürich, faktisk de ledende forkæmpere for de zwinglianske tanker på den tid, og den lærde humanist og pædagog Johann Sturm i Strassburg. Interessant er også hans møde med den græske flygtning Franciscus Portus Cretensis (Ϸ: fra Kreta), der p. gr. af sine anskuelser måtte rømme de

katolske lande og søge tilflugt i Genève. Også hans søn Omitius Francisci Porti har skrevet sit navn, mens han var i Heidelberg.

Der kom han nemlig hen på sin anden store udenlandsrejse i 1583. Turen gik denne gang over Lübeck, Hamburg, Lüneburg, Braunschweig, Bamberg, Heidelberg, Strassburg og Freiburg im Breisgau til Basel. Det synes, som han under sit andet udenlandsophold har været klar over, at han med sin kryptocalvinistiske indstilling ikke har haft mulighed for at skabe sig en teologisk løbebane i det ortodoks lutheriske Danmark. Hans hovedophold var denne gang i Basel, hvis universitet havde et godt ry blandt medicinstuderende, og uden tvivl kastede han sig nu over det medicinske studium. Netop dette fag havde i humanismens tidsalder undergået en rivende udvikling. I 1542 havde således flamlænderen Vesalius udgivet et grundlæggende værk om den menneskelige anatomi, mens spanieren Servet havde gjort endnu videregående studier, under hvilke han dog gerådede i konflikt med inkquisitionen, hvorfor han flygtede til Genève. Men her lod også Calvin ham dømme til kætterbålet i 1553. Alligevel blev der dog bygget videre på de videnskabelige resultater, der var nået, og den unge skærbækker har ikke forsømt noget for at dygtiggøre sig i sit fag. Under opholdet i Basel erhvervede han sig da også den medicinske doktorgrad. Samtidig med ham læste for øvrigt to landsmænd Kristen Barnekow og Melchior Ulfstand. Alle tre lod de sig indskrive i universitetsmatriklen som „Dani“ (ɔ: danskere). Også i det fremmede har han været sig sit landsmandskab bevidst, idet vi i hans stambog finder adskillige landsmænd, som han har mødt snart her snart der på sine rejser.

For en årrække taber vi ham nu af syne, men i 1588 er han atter på farten, denne gang undervejs til Jerusalem sammen med adelsmændene Jakob og Mogens Ullfeld og Kristen Barnekow. O. H. Møller i Flensborg ved senere at fortælle, at han har besøgt både Asien og Afrika måske endda Indien og Kina. De mange rejser bibragte ham i hvert fald tilnavnet Cimbrorum novus Ulysses (ɔ: jydernes nye Odysseus). Men efter denne udfærd var de mange eventyrlige vandreår også til ende. Fra 1591 og til sin død 1633 virkede han som kendt læge i Lübeck.

Helt glemt sin hjemstavn havde han nu ikke. Derom vidner de 500 mark, som han skænkede til udsmykning af Skærbæk kirke, „de kercke, darin er gedöfft“. Men hans livsgerning faldt som nævnt uden for fædrelandets grænser. Det er vel i erkendelsen heraf, at han er gledet ud af Dansk Biografisk Leksikon, mens H. F. Rørdam har ofret ham en omtale i Brickas udgave af dette værk. Her i hjemstavnen har vi dog ikke ment, at han fortjener at opsluges af glemselens mørke.

HADERSLEV AVIS OG DANNEVIRKE

AF OLAV CHRISTENSEN

Bladet Dannevirkes historie er i jubilæumsåret 1938 på udmærket måde samlet i bogen: Bladet Dannevirke 100 år. Bogens redaktion har imidlertid ikke været opmærksom på, at der i Haderslev rådstuearkiv beror nogle akter vedrørende H. R. Hiort-Lorenzens overtagelse af Haderslev Avis og om ændringen af bladets navn til Dannevirke.

Boghandler Th. Sabroe, der den 1. november 1867 havde begyndt udsendelsen af Haderslev Avis, meddelte den 13. januar 1868 borgmester Lüders: at jeg fra idag af er fratrådt udgivelsen og redaktionen af Haderslev Avis“, samtidig meddelte Hiort-Lorenzen, at han den 12. til den kongelige regering i Slesvig havde indsendt en til ham af Sabroe udstedt cessionsakt, hvori denne havde overdraget ham de i november 1867 hos regeringen som kaution deponerede 3 prøjsiske statsobligationer hver på 1000 rigsdaler, og samtidig havde anmeldt, at „jeg fra idag af har overtaget redactionen af Haderslev Avis som eneste ansvarlige redacteur“. Det vil altså sige, at overdragelsen har fundet sted ikke, som Hiort-Lorenzen har oplyst i sine erindringer, mandag den 6., men mandag den 13. januar 1868. I bladet fandtes der samme dato en notits, hvori Hiort-Lorenzen blandt andet anførte, at „såsnart den fornødne anmeldelse derom kan blive gjort til regeringen, og sammes svar derpå er modtaget, vil bladet udkomme under dets gamle navn Dannevirke“.

Overfor borgmester Lüders, der samtidig var politimester, havde Hiort-Lorenzen meddelt, at han personligt havde forelagt regeringen i Slesvig de forskellige papirer vedrørende overdragelsen og der havde fået mundtlig tilladelse til, at bladet uafbrudt kunne fortsætte med ham som redaktør og udgiver, og uden at der blev meddelt koncession hertil. Borgmesteren var imidlertid af en anden mening, og såfremt han havde ret, kunne bladet ikke udgå, hvorfor han telegrafisk hos statsadvokaten i Flensborg udbad sig nærmere direktiver.

Statsadvokat Macco svarede telegrafisk, at borgmesterens opfattelse var den rigtige, det vil sige, at der skulle foreligge bevilling for Hiort-Lorenzen; men under hensyn til det oplyste kunne bladet udsendes den 15. og følgende dage, indtil der kunne foreligge nærmere skriftligt, kun skulle den ansvarlige redaktørs navn anføres på bladet.

Borgmesteren gav nu statsadvokaturet i Flensborg nærmere oplysning om sagen og meddelte blandt andet, at han havde troet ikke foreløbig at skulle lægge bladet hindringer i vejen, da Hiort-Lorenzen havde handlet i god tro og også på de hidtil udkomne numre havde betegnet sig som redaktør og udgiver, ligesom han rettidigt til politiet havde indsendt eet af ham selv underskrevet eksemplar af bladet.

Hiort-Lorenzen fik i over en måned lov til at udsende avisen uden bevilling, idet denne først forelå omkring midten af februar, da landråd Kier fremsendte den til borgmesteren med bemærkning, at regeringen i Slesvig havde meddelt, at den af denne tidligere udtalte opfattelse ikke kunne anses for lovlig. Selvfølgelig måtte derfor også anses at være koncessionspligtige.

Om de lokale myndigheders syn på Hiort-Lorenzen som redaktør giver borgmester Lüders et udmærket billede i en skrivelse af 19. januar til statsadvokaturet i Flensborg. Borgmesteren fremsendte med dette brev et eksemplar af Haderslev Avis fra dagen før med bemærkning, at dette til politiet indsendte nummer af bladet ikke var forsynet med redaktørens og forlæggerens underskrift, og samtidigt meddelte han, at numret på grund af, at en artikel efter hans mening syntes at indeholde en forhånelse af de af øvrigheden i anledning af en skarlagensfeber-epidemi udstedte forordninger, foreløbig var beslægtet. Beslægtelsen havde først kunnet finde sted om aftenen, hvorfor der i trykkeriet kun var forefundet 148 eksemplarer. Borgmesteren meddelte derefter en tysk oversættelse af denne artikel, hvori det blandt andet hed: „Er faren for skarlagensfeber da mindre ved et tysk undervisningssprog? Så måtte vi jo være glade ved, at de dansktalende børn i byens skoler undervises på tysk“, og senere: „Hvorledes gik det til, at vi her fik befalet tysk undervisningssprog i borgerskolerne, medens borgerne i Åbenrå, på Als og i mange andre kommuner måtte stemme derom?“

Derefter skriver borgmesteren om bladet og dets nye redaktør i dansk oversættelse følgende:

„Tendensen i bladet Haderslev Avis har i de få dage, i hvilke tidligere herredsfoged Hiort-Lorenzen har redigeret det, ændret sig. Så længe boghandler Sabroe redigerede bladet, indskrænkede pågældende sig til lejlighedsvis gengivelser af uddrag af Köllner Zeitungs artikler om forholdene i Nordslesvig. Den vej, den nye redaktør vil slå ind på,

viser sig allerede i hans anmeldelse af, såfremt det tillades fra højeste sted, at ville give bladet det tidligere forbudte blad Dannevirkes navn, og i den betænkelige artikel, hvor han benytter lejligheden til påny at fremdrage spørgsmålet om, i hvilket sprog undervisningen skal meddeles i folkeskolen. I hvert nummer, som er udkommet siden 13. januar, bliver pragfredens artikel 5 nævnt, og ifølge mig tilgæede meddelelser har Lorenzen, som i langt højere grad er afhængig af København end den for lederne af agitationen i København for selvstændige og fornuftige Sabroe, udtrykkelig forpligtet sig til i hvert nummer af bladet at nævne pragfreden eller forhandlinger, der har tilknytning til Nordslesvig. Personlige forhold skal være benyttet til at tvinge Sabroe til at afstå bladet til Lorenzen.

Jeg tillader mig samtidig at gøre opmærksom på, at Lorenzen under en afhøring har tilstået, at trykkeriet, hvori Haderslev Avis sættes, ikke tilhører Sabroe, men Godske Nielsen i København. Denne tilståelse stemmer overens med mig tilgæede oplysninger, hvorefter trykkeriet, som ikke var kommet Sabroe i hænde ved en skinhandel, ligeledes måtte afstås af denne, hvorved der dog fra anden side er holdt fast ved, at Sabroe skulle lægge navn til“.

Borgmesteren syntes ikke at have haft øjnene åbne for, hvor selvmodsigende hans brev var, på den ene side mente han, at Sabroe var mændene i København for selvstændig, og på den anden side skulle han have ladet sig tvinge til at afstå bladet og trykkeriet.

Statsadvokaten meddelte imidlertid, at den foretagne beslaglæggelse af det omhandlede nummer var hævet, da der ikke ville kunne rejses anklage på grundlag af artiklen; men samtidig pålagdes det politimesteren at rejse tiltale imod Hiort-Lorenzen, fordi han ikke havde forsynet det afleverede pligteksemplar med sin underskrift. Tiltale blev også senere rejst, og Hiort-Lorenzen fik for denne lille forseelse sin første straf som redaktør en bøde på 2 prøjsiske daler. Statsadvokaten havde samtidig givet ordre til, såfremt det blev konstateret, at det ikke var Sabroe, der var indehaver af trykkeriet, men at hans navn blev misbrugt, og der var en anden ejer, at skride ind over for denne.

Borgmester Lüders lod i denne anledning foretage afhøring af Sabroe, der oplyste følgende: „Jeg har indtil 1869 forpagtet trykkeriet af hr. Godske Nielsen i København, og det drives for min regning. Jeg trykker Haderslev Avis for herredsfoged Hiort-Lorenzen, og denne affælder selv de derved opståede omkostninger (trägt derselbe die dadurch erwachsenden Kosten einseitig). Jeg tror, at det er Godske Nielsens hensigt at sælge trykkeriet til hr. Lorenzen, så snart min forpagtning er udløbet, for tiden er dette imidlertid endnu ikke sket“.

Efter at dette var oplæst, ønskede Sabroe for at undgå misforståelse af ordet „einseitig“ tilføjet: „Hr. Lorenzen betaler mig for trykningen af avisen et bestemt beløb, i hvilket min fortjeneste samtidig er indbefattet; men jeg har ikke givet ham ret til at disponere over trykkeriet og arbejderne i den tid trykningen af avisen foregår“.

Da trykkeriet således blev drevet af Sabroe, kunne man ikke ved at lægge disse hindringer i vejen ramme Hiort-Lorenzen og på den måde hindre udsendelsen af avisen. Det at borgmesteren her var løbet med limpinden, forklarer måske også hans tilsyneladende velvillige indstilling, da Hiort-Lorenzen til ham indsendte det tidligere bebudede andragende om at få lov til at ændre bladets navn til Dannevirke.

Borgmester Lüders fremsendte nemlig andragendet til regeringen i Slesvig med bemærkning, at efter hans mening kunne det vel ikke efter den nugældende lovgivning forbydes Hiort-Lorenzen at give sit blad et under andre forhold undertrykt navn, og derefter turde der heller ikke være noget til hinder for bevilling af det af pågældende iøvrigt ansøgte; nemlig om at den af ham stillede kaution fremtidigt måtte gælde for bladet Dannevirke.

Regeringen var dog af en anden mening og som grund for afslaget blev anført, at navnet Dannevirke under hensyn til sagernes hele stilling måtte anses for utilladeligt.

Hiort-Lorenzen gav dog ikke op; men indgav ansøgning til justitsministeriet i Berlin, hvorefter regeringen i Slesvig endelig måtte meddele politimesteren, at indenrigsministeriet ved forordning af 15. april havde ophævet forbudet mod fremtidig udgivelse af bladet Dannevirke.

Hiort-Lorenzen havde vundet sejr, efter 3 måneders kamp kunne han, som det hele tiden havde været hans agt, lade bladet udgå under navnet Dannevirke, i den første tid dog med Haderslev Avis som hovedtitel, men fra 1. juli var ændringen fuldstændig.

Dannevirke, landsdelens ældste avis, var genopstået og trådte atter ind i rækkerne i kampen mod tyskeriet.

NOGLE MUNDTLIGE EFTERRETNINGER OM FREDERIK D. VII

Der er Sogne, hvis Historie er gennemløjet, saa der ikke er stort mere at finde derom i vore Arkiver. Til disse Sogne hører Magstrup Sogn i Haderslev Amt. Pastor Carsten Petersen har gjort dette Arbejde. I Arkivet i Aabenraa ligger det og venter blot paa at blive føjet sammen og udgivet.

Alligevel kan der i et saadant Sogn endnu være noget at finde, nemlig mundtlige Overleveringer. Meddelelserne til det følgende er to gamle Mænd i Magstrup, der begge udmærker sig ved skarp Hukommelse. Om de selv havde nedskrevet, ville deres Erindringer stemme overens i alt væsentligt. De har hørt de gamle fortælle deres Historie Gang paa Gang, og saaledes er disse blevet fastnaglede i Erindringen.

I 1854 var Fred. d. VII paa Besøg i Sønderjylland. Det var efter den sejrige Krig, og den folkekære Konge blev hyldet af Befolkningen alle Vegne. Saaledes ogsaa da han kom igennem Magstrup Sogn paa Vej til Kirkeindvielse i Jels. Ved Magstrup Nykro gjordes Holdt, og her strømmede Folk til fra Magstrup og Jegerup. Kromand Prebensen Magstrup havde lavet et særligt Arrangement for de Magstrupers Vedkommende. Der mødte ikke alene en Flok til Hest som fra de andre Sogne langs Ruten; men alle var de udstyrede med Flag, og øverst paa Flagstængerne var anbragt forgyldte Metalspidser eller -spyd. Alle yngre Jordejere var med, vistnok 20 ialt. Pastor Andresen fra Magstrup kom kørende. Han skulde tale for Kongen. Men det begyndte uheldigt, idet han var lige ved at komme for sent. Kongen mentes at have bemærket det, saa det er maaske Forklaringen paa den „Næse“, han gav Præsten. Dog formenes Aarsagen ogsaa at være, at Pastor Andresen havde haft slesvig-holstenske Sympatier og været med Friskarerne i 3-Aarskrigen, hvorfor han i 1850 maatte bede Kongen om Naade for at blive i Embedet. Uheld Nr. 2 havde Præsten, da han i sin Tale begik den Brøler at sige: „Deres kongelige Højhed“ til Kongen.

Denne afbrød ham hvast og sagde: „Det er Kongen selv!“ Det kunde være interessant at vide, om det er andet end et Sagn, at Frd. d. VII engang ved en lignende Modtagelse skal have sagt „Een ad Gangen!“ da en Ko begyndte at brøle inde paa Marken. Men ovennævnte Historie er rigtig nok. Heldigvis eller desværre mangler Efterretning om, hvorledes det gik med Resten af Talen.

Kongen og Grevinde Danner stod op i Vognen under Modtagelsen. Agestolen, hvori de under Kørslen sad, havde man ikke været heldig med, men maaske formaade man ikke noget bedre i Haderslev. Den var ikke beregnet til at rumme saa meget. Sidde paa Skødet passede sig jo ikke ved saadan Lejlighed; men det blev Resultatet, hvis Kongen satte sig først. Derfor maatte de sætte sig samtidig, og det foregik ved Magstrup Nykro paa den drastiske Maade, at Kongen sagde: „Naa, Motter! Een, to, tre!“ — og saa sad de der. Dog skal det tilføjes, at der ikke er ganske Enighed om Kongens Tiltaleform.

Derefter gik det ad Jels til, og dér foregik endnu en Episode, som kan belyse Folks Syn paa Kongen, idet den blev opfattet som forarsaget ved dennes Initiativ. Efter at Kongen med Følge var draget ind i Kirken, red føromtalte Kromand Prebensen frem foran Rytterne og holdt en Tale til dem, hvori han meddelte, at Kongens Kabinetssekretær havde overdraget ham at takke de brave Ryttere for deres Følgeskab. Kongen havde bemærket, at de Magstrupper havde redet bedst. Derfor skulde disse værsgod og følge medover i Jels Kro og faa en Skænk!! Der hersker mærkeligt nok ingen Usikkerhed i Overleveringen om, at de andre blev meget vrede derover. Men efter at Kromanden havde givet sin Skænk, red Rytterne hjem og gemte i mange Aar Flagene som Klenodier. Et af dem blev i den tyske Tid brugt, naar der var Bryllup i Byen — vel at mærke dansk Bryllup. Naar Brudeparret drog hen til den tyske Kommuneforstander, stak Konen i Gaarden, hvori Flaget opbevaredes, dette gentagne Gange ud af Stuehusets Gavlluge og vinkede med det. Dette Flag sønderrevedes 10. Februar 1920 ligesom et andet, der var hængt op i Kirketaarnet til hver sin Side. Men eet er bevaret, og af Ejeren skænket til Haderslev Museum. Stangen er 2 m lang, Metalspidsen er desværre borte, Flaget er meget medtaget, men kan vel repareres. Det er eller har været ca. 40 × 70 cm stort. Hvad der ellers lader sig skriftligt paavise, siger god for Rigtigheden af Overleveringerne, saa vidt dette er gørligt. Der huskes en 5-6 Navne paa Rytterne, og disse stemmer overens med Kirkebogen, og af Sognekroniken fremgaar, at Pastor Andresen maatte „um Gnade bitten“ i 1850. Han var Præst i Magstrup 1844-79, og de gamle giver ham iøvrigt et godt Eftermæle trods hans Tyskhed, ligesom ogsaa Carsten Petersen

i „Sønderjydske Præster“ Side 208. Sognekroniken meddeler: Als der König von Dänemark Friederich VII im Jahre 1854 hier durch die Gegend zur Einweihung der Kirche in Jels zog, hatte Pastor Andresen auch eine Unterredning med ihm bei Maugstrup-Neukrug, (skrevet mellem 1892 og 1911). Af „Dannevirke“ fremgaar det, at Kongens Rejse varede fra den 24. Oktober til den 14. November. Fra Holsten og Sydslesvig kom Kongen den 12. November til Haderslev. Allerede næste Morgen Kl. 7 kørte han fra Haderslev, aabenbart ad Ribelandevej over Hammelev. Efter dette har Modtagelsen ved Magstrup Nykro fundet Sted mellem Kl. 8 og 9, idet „Indtoget (i Jels Kirke) fandt Sted under Menighedens Jubel omtrent Kl. 10“. Efter at have overværet Indvielsen af den — efter „Dannevirkes“ Mening — „i Henseende til sin lige saa yndige som simple Smag vistnok for øjeblikket smukkeste Landsbykirke i Riget“ drog Kongen „med Gemalinde og Suite“ Kl. 12 videre til Rødding Folkehøjskole.

Et Par andre Minder om Fred. VII. Hans Christian Hansen, født 1834, blandt Soldaterkammerater kaldet Hans Magstrup, aftjente sin Værnepligt i Fredericia efter 1850. En Dag var der Kongerevue. Det var Regnvejr, og Officererne havde Kapper paa, Mandskabet ikke. Pludselig kommanderedes der: Kapperne bort! Og lidt efter viste Kongen og Grevinden sig — uden Kapper. Kongen smilede polisk til Mandskabet, som var overbevist om, at Kongen havde haft en bestemt Mening med at møde uden Kappe.

I 1858 var Hans Christian Hansen med til Manøvre „Syd for Flensborg, maaske ved Slesvig“. Fred. VII var tilstede. Han befalede Hvil, og efter at Soldaterne havde smidt sig gik han rundt blandt dem, medens de laa og spiste. Kongen kom hen til H. C. Hansen og løftede Foden som for at træde paa ham. Han sprang op af Frygt for ikke at kunde bære saa meget, og derefter udspandt sig følgende Ordskifte: „Hvad har du i den Flaske min Ven?“ Kongen tog Flasken og rystede den for at se, hvor meget der var i den. Der var i dette Øjemed udskaaet et Hjerte i Læderet. „Det er Brændevin, Deres Majestæt“. „Er det tilladt at smage?“ „Værsgod, Deres Majestæt“. „Det er en daarlig Snaps, min Ven“, sagde Kongen efter at have drukket. Men Hansen forstod nok, at det ikke var ham tilladt at kritisere Kongens Brændevin, som Soldaterne jo fik udleveret, saa han svarede: „Nej, den er god, Deres Majestæt“! Saa tog Kongen nogle Skillinger op af Lommen og gav ham dem og oven i Købet et Par Klap ved Kinderne og gik videre.

Disse Beretninger stemmer jo godt overens med, hvad vi ellers ved om Fred. VII og forklarer hans Popularitet blandt den jævne Befolkning.

KIRKEGANGSKONER I GAMLE DAGE

AF CHRISTIAN MAIBØLL

Fra den katolske Tid til vore Dage har det i Nordslesvig været Skik, at Moderen den første Søndag efter en Barnefødsel holdt sin „Kirkegang“. Af Præsters og Degnes Indberetninger i forskellige Provstier ses det, at Kirkegang, ligesom Barnedaab og Brudevielse, gav Anledning til et „Hædersoffer“, der ikke var helt uden Betydning i en fattig Præsts eller Degns Husholdning. Saaledes skriver Mikkil C. Boysen, der fra 1732 til 1774 var Sognepræst i Lintrup-Hjerting, at en Kone i Annekssognet mødte selvanden til Kirkegang, saa han derved gik Glip af Halvdelen af det lovmæssige Offer. I Als Sønderherred, hvor Degnene i Lysabild og Ulkebøl først efter 1720 fik det dem tilkommende Højtidsoffer, klager Degn Samuel Frederiksen Cruckow 1690 over, at „Accidentierne er saare ringe og slette, thi for et Barn at døbe, da jeg baade skal siunge og spille, bekommer Intet, for en Kirkekone, naar hun indledis, 2 Skilling, af et par Brudefolk for sang og Spill, saa og at lade liusze for 4 Skilling, for et Liig 4 Skilling. Præsten fik i Reglen dobbelt saa meget for sit Arbejde, og det samme var Tilfældet i Nabo-sognet Hørup, hvor Pastor Johannes Krag den yngre altid giver Meddelelse om Kirkegangen i Forbindelse med Barnedaaben, adskillige Gange med Tilføjelsen: „Kirkegangen blev til Begravelse“. Om sine Indtægter ved Kirkegangen oplyser han i Regelen intet, men i 1726 kom han ud for en stor Overraskelse, idet Fæstebolsmand Hans Petersen Kaads Hustru i Mintebjerg Syndet Rasmusdatter fra Ertebjerg efter den yngste Datters Anne Maries Fødsel (døbt Reminiscere 1726) efter gammel Vis holdt Kirkegang med stort Følgeskab, og Johannes Krag noterer, sikkert med Tilfredshed, at hans Indtægt herved blev 27 Mark mest Sølv. Efter de følgende Daabshandlinger i samme Aar skriver Præsten kun: „Kirkegang med en Kone“.

FALDNE OG DØDE NORDSLESVIGERE I KRIGEN 1864

VED J. RABEN

Livgarden:

4. Kp. Garder Nr. 99 Jens Hansen Jensen, Arrild, saaret 18. 4., død paa Augustenborg Lazaret den 24. 4., begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 24. 4.

1. Regiment:

5. Kp. Menig Nr. 596 Ole Peter Hansen, Lundtoft, faldt ved Lundby den 3. 7., begravet den 6. 7. paa Gunderup Kirkegaard.
5. Kp. Menig Nr. 529 Ernst Christoffer Martinsen, Tønder, faldt ved Lundby den 3. 7., begravet paa Aalborg Kirkegaard den 6. 7.
5. Kp. Menig Nr. 637 Niels Nielsen, Ørsted, saaret og fanget 3. 7. ved Lundby, død paa Hobro Lazaret den 18. 10., begravet paa Hobro Kirkegaard den 22. 10.
7. Kp. Menig Nr. 250 Jørgen Larsen, Majbøl, faldt den 6. 2. ved Oversø, Graven kendes ikke.
7. Kp. Menig Nr. 746 Niels Sørensen, Ørsted, faldt ved Horsens den 10. 4., begravet paa Skanderborg Kirkegaard den 12. 4.

2. Regiment:

7. Kp. Menig Nr. 586 Tade Bendix Frederiksen, Tønder, faldt den 28. Marts paa Dybbøl, begravet den 1. 4. paa Sønderborg Kirkegaard. Graven findes ikke mere.

14. Regiment:

1. Kp. Menig Nr. 158 Christian Frederik Tiedemann, Tiset, døde den 2. 6. af Tyfus paa Bogense Lazaret, begravet i Bogense den 6. 6.
4. Kp. Underkorporal Nr. 60 Anders Christensen, Aabenraa, døde den 19. 7. af Halssyge paa Odense Lazaret, begravet den 21. Juli paa Odense Kirkegaard.
4. Kp. Menig Nr. 200 Niels Møller, Østerløgum, døde paa Odense Lazaret den 22. Maj (Lungebetændelse), begravet den 26. 5. paa Odense Kirkegaard.

4. Kp. Menig Nr. 280 Peter Hansen, Aarup, døde paa Odense Lazaret af Lungebetændelse den 12. Juli, begravet den 17. Juli paa Odense Kirkegaard.
5. Kp. Underkorporal Nr. 47 Mathias Mathiasen, Haderslev, død paa Københavns Lazaret af Lungebetændelse den 18. 4., begravet paa Garnisonskirkegaarden den 26. 4.
5. Kp. Menig Nr. 230 Thomas Nielsen, Hygum, død af Tyfus den 15. 8. paa Assens Lazaret, begravet paa Assens Kirkegaard den 17. 8.
6. Kp. Menig Nr. 234 Peter Petersen, Haderslev, død paa Fredericia Lazaret den 4. 3. (Sygdom), begravet paa Michaelis Kirkegaard i Fredericia den 7. 3.

18. Regiment:

2. Kp. Menig Nr. 591 Constantin Hansen, Christiansfeld, faldt 8. 4. paa Dybbøl, begravet 12. 4. paa Sønderborg Kirkegaard. Graven findes ikke mere.
2. Kp. Menig Nr. 499 Johan Joachim Jacobsen, Flensborg, saaret den 22. 2. ved Bøffelkobbøl, død paa Lazaret i København den 29. 3. og begravet paa Garnisonskirkegaard den 1. 4.
3. Kp. Menig Nr. 565 Thomas Mortensen Bondegaard, Fjelstrup, død af Hjertesygdom paa Lazaret i København den 4. 9., begravet den 10. 9. paa Garnisonskirkegaard.
7. Kp. Menig Nr. 498 W. F. Mohrbätter fra Flensborg, faldt paa Avnbjerg den 22. 2. Han bar Kompagnifanen, plantede den i Jorden og stod alene oprejst og afgav flere Skud mod den prøjsiske Skyttekæde, der laa bag Gærdet øst for Frydendal. Faa Øjeblikke efter faldt han. Hans Grav kendes ikke. En Mindesten er rejst paa Stedet.
7. Kp. Menig Nr. 544 Jens Petersen Holm, Mjøl, saaret paa Dybbøl den 8. 4., død paa Augustenborg Lazaret den 10. 4., begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 19. 4. Graven findes ikke mere.
8. Kp. Menig Nr. 526 Paul Johs. Paulsen, Søgaardsmark, saaret 18. 4. Dybbøl, død paa Kronborg Lazaret den 30. 4., begravet paa Helsingør Kirkegaard den 4. 5.
8. Kp. Menig Nr. 548 Niels Møller, Mølby, død paa Augustenborg Lazaret (Sygdom) den 5. 6., begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 12. 6.
8. Kp. Menig Nr. 564 Jens P. Henriksen, Jægerup, død 17. 4. paa Lazaret i København (Tyfus) begravet 20. 4. paa Garnisonskirkegaard.
8. Kp. Menig Frederik Both (Flensborg Amt), falden 18. 4. paa Dybbøl, begravet paa Nybøl Kirkegaard. Graven er bevaret.

20. Regiment:

1. Kp. Menig Nr. 495 Carl Christian August Neidig, Nordborg, saaret og fanget 18. 4. paa Dybbøl, død paa Lazarettet i Blans den 19. 4., begravet paa Ullerup Kirkegaard den 20. 4., hvor han hviler i den store Fællesgrav.
1. Kp. Menig Nr. 639 Martin Henriksen, Jyndevad, saaret 18. 4. paa

- Dybbøl, død paa Lazaret i København den 13. 5., begravet paa Garnisonskirkegaard den 15. 5.
2. Kp. Menig Nr. 264 Andreas Iversen, Ketting, saaret og fanget 18. 4. paa Dybbøl, død paa Rinkenæs Lazaret den 5. 5., begravet paa Rinkenæs Kirkegaard den 8. 5., hvor han hviler i Fællesgraven.
 2. Kp. Menig Nr. 289 Jens Christian Jensen, Mejlbj, faldt 18. 4. paa Dybbøl, hvor han hviler i en af de store Fællesgrave.
 2. Kp. Menig Nr. 505 Anders Lausen Thomsen, Emmerlev, saaret og fanget den 18. 4. paa Dybbøl, død paa Stenderup Lazaret den 23. 4., begravet paa Nybøl Kirkegaard den 26. 4., hvor han hviler i Fællesgraven.
 2. Kp. Menig Nr. 496 Christian Hansen, Sdr. Løgum, saaret og fanget paa Dybbøl den 18. 4., død paa Flensborg Lazaret den 10. 5., begravet den 14. 5. i Flensborg.
 3. Kp. Menig Nr. 499 Carsten Carstensen, Hellevad, faldt 18. 4. paa Dybbøl, han hviler i en af Fællesgravene.
 4. Kp. Menig Nr. 448 Jørgen Elley, Asserballe, saaret 18. 4. paa Dybbøl, død paa Lazaret i København den 3. 5., begravet paa Garnisonskirkegaard 8. 5.
 4. Kp. Menig Nr. 460 Andreas Andersen, Notmark, saaret og fanget den 8. 3. ved Fredericia, død paa Kolding Lazaret den 13. 3., begravet paa Kolding Kirkegaard den 16. 3.
 6. Kp. Menig Nr. 460 Andreas Petersen, Stenderup (Nybøl), saaret og fanget den 18. 4. paa Dybbøl, død 27. 4. paa Flensborg Lazaret, begravet paa Nybøl Kirkegaard den 29. 4. Graven er bevaret.
 6. Kp. Menig Nr. 454 Christian Lorenzen, Nybøl, faldt 18. 4. paa Dybbøl, begravet paa Nybøl Kirkegaard. Graven er bevaret.
 7. Kp. Menig Nr. 290 Jens Nielsen, Iller, saaret og fanget den 18. 4. paa Dybbøl, død paa Stenderup Lazaret den 3. 5., begravet paa Nybøl Kirkegaard den 8. 5. Han hviler i Fællesgraven.

22. Regiment:

2. Kp. Menig Nr. 58 Lorenz Asmus Olesen, Tønder
2. Kp. Menig Nr. 171 Peter Jensen, Vollerup
2. Kp. Menig Nr. 196 Hans Henrik Frederiksen, Harreby
3. Kp. Menig Nr. 316 Jens Chr. Jensen, Mejlbj
8. Kp. Menig Nr. 81 Jens Christiansen Johansen fra Als.
Disse fem Mand faldt under 8. Brigades Angreb den 18. 4. og hviler i en af de store Fællesgrave paa Dybbøl.
2. Kp. Menig Nr. 194 Christian P. Nielsen, Nr. Alslev, saaret paa Dybbøl den 11. 4., død paa Augustenborg Lazaret den 5. 5., begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 8. 5.
7. Kp. Menig Nr. 48 Hans Mortensen Friis, Haderslev, saaret foran Dybbøl den 22. 2., død paa Augustenborg Lazaret samme Dag, begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 26. 2.
7. Kp. Menig Nr. 104 Christian Nielsen, Sandager, død 13. 4. (Syg-

dom) paa Augustenborg Lazaret, begravet paa Augustenborg Kirkegaard den 16. 4.

De tre sidstes Grave findes ikke mere.

Ved Artilleriet:

1. Fæstn. Komp. Niels Hansen, Haderslev, død af Tyfus paa Bogense Lazaret den 22. 3., begravet i Bogense den 25. 3.
1. Fæstn. Komp. Nr. 4 Korporal Christian Kaas, Mjøl, død af Tyfus paa Odense Lazaret den 2. 5., begravet i Odense den 4. 5.
2. Batteri Nr. 278 Konstabel Jes Peter Bojsen, Bovrup, død paa Augustenborg Lazaret (Sygdom), den 14. 6., begravet i Augustenborg den 19. 6.
8. Batteri Nr. 206 Konstabel Peter Fr. Schmidt, Hoptrup, faldt ved Dybbøl den 7. 4., begravet 12. 4. paa Sønderborg Kirkegaard.

Andre Afdelinger:

- Underkorporal Nr. 120 ved 1. Divisions Ambulance Jørgen Johansen Lauritzen, Broballe, død den 28. 4. paa Augustenborg Lazaret (Sygdom), begravet den 1. 5. paa Augustenborg Kirkegaard.
- Civilkusk Nr. 28 ved 1. Divisions Proviantkolonne H. J. Jessen, Tråsbøl, død paa Augustenborg Lazaret den 11. 3., begravet paa Augustenborg Kirkegaard; han var 65 Aar gammel.
- Civilkusk Herman Møller, Tovskov Mølle, død paa Augustenborg Lazaret den 17. 6. — De to sidstes Grave er bevaret.

I serien:

Skrifter, udgivne af
Historisk samfund for Sønderjylland
er udkommet

- Nr. 1 Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. Kr. 3,— (medlemmer kr. 2,25).
- Nr. 2 *Bonden, der blev landråd*. Minder fortalt af domæneforvalter P. J. Refshauge: (udsolgt).
- Nr. 3 *Tønder gennem tiderne I*. Kr. 12,— (9,—).
Tønder gennem tiderne II. Kr. 10,— (7,—).
- Nr. 4 M. H. Nielsen: *Fra slesvigsk fattigvæsens fortid*. Kr. 6,— (4,50).
- Nr. 5 Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. Kr. 8,— (4,—).
- Nr. 6 *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt: Kr. 5,— (3,—).
- Nr. 7 *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 8 Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 9 Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. Kr. 2,75 (2,—).
- Nr. 10 *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. Kr. 10,— (6,—).
- Nr. 11 Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjydsk slægtstavelitteratur*. Kr. 2,75 (2,—).

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrifterne hos samfundets kasserer, adj. Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder.

Ikke-medlemmer kan købe dem i boghandelen.